

SLOVENSKÉ
KOMORNÉ
DIVADLO

Július Barč-Ivan

NEZNÁMY

Slovenské komorné divadlo v Martine uvádza

Július Barč-Ivan
NEZNÁMY

PREMIÉRA INSCENÁCIE PRI PRÍLEŽITOSTI 100. VÝROČIA NARODENIA AUTORA

Réžia
Ján Sládeček a.h.

Dramaturgia
Peter Kováč a. h.

Scéna
Jaroslav Valek a. h.

Kostýmy
Peter Čanecký a. h.

Hudba
Dano Heriban

Premiéra 24. 4. 2009 v Národnom dome
528. premiéra Slovenského komorného divadla v Martine

Predstavenie vedie Janka Nosálová
Text sleduje Darina Mázorová

Scénu, stavbu, osvetlenie, zvuk, rekvizity, kostýmy a parochne pod vedením Petra Klaudínyho, Soni Mušákovkej a Vladimíra Kubisa realizovali: Mária Brachňáková, Zuzana Jankešová, Marta Kalinová, Nina Malková, Anna Paulovičová, Peter Bartoš, Juraj Bojnický, Jaroslav Daubner, Marián Frkáň, Dušan Gabona, Peter Hurta, Miroslav Kopas, Ján Kurhajec, Marek Marček, Dušan Michalka, Marek Neradil, Róbert Plánka, Zdeněk Polášek a Dalibor Pročka.

S FINANČNOU PODPOROU MINISTERSTVA KULTÚRY SLOVENSKEJ REPUBLIKY

A man in a dark uniform and cap is lighting a candle in a dark room. The scene is dimly lit, with the primary light source being the candle he is lighting. In the background, other people in similar uniforms are visible, suggesting a formal or ceremonial event. The man is looking down at the candle with a focused expression.

Osoby a obsadenie

Mešťanosta

Martin Horňák

Šľachtic Orlando

Viliam Hriadel

Magister Leonard

Ján Kožuch

Lenius

František Výrostko

Servitius

Michal Gazdík

Ferro

Dominik Zaprihač

Rocco

Ivan Kollár a.h.

Stráž

Rastislav Zelina – poslucháč 3. ročníka
herectva FDU AU v Banskej Bystrici

Posol

Peter Butkovský – poslucháč 3. ročníka
herectva FDU AU v Banskej Bystrici

V ýznamného slovenského spisovateľa Júliusa Barča-Ivana, rodáka z Krompách, môžeme právom považovať aj za martinského autora, veď posledné roky svojho pomerne krátkeho života prežil v Martine, ale - čo je zrejme dôležitejšie - mal priamy a veľmi dobrý vzťah k martinskému divadlu, ktoré sa práve počas Barčových martinských rokov menilo z ochotníckeho na profesionálne. O jeho vzťahu najprv k Spevokolu a neskôr ku Slovenskému komornému divadlu svedčí samotný fakt, že mu venoval niekoľko svojich najlepších divadelných hier. Medzi nimi má osobitné miesto jeho dráma *Neznámy*, ktorú napísal počas druhej svetovej vojny v období Slovenského štátu a ktorá je okrem iných zámerov autora aj alegóriou na vtedajší, predovšetkým mravný stav spoločnosti. Hra uzrela svetlo divadelného sveta v roku 1944 práve na javisku Národného domu. Rozhodli sme sa ju znovu uviesť v Martine predovšetkým z dvoch dôvodov. Ten prvý je čisto formálny, vonkajškový. Tohto roku si v Martine, ale aj na celom Slovensku pripomenieme sté výročie narodenia autora, a to 1. mája, iba niekoľko dní po našej premiére. Sme presvedčení, že Barč si okrem slávnostných príhovorov a niekoľkých spomienok nepochybne zaslúži aj pripomenutie tvorivé, pretože jeho dielo prežilo dobu svojho vzniku a vnímame ho stále ako živé, v mnohých ohľadoch prekonávajúce hranice našej literárnej malosti či provinčnosti.

Ten druhý dôvod je však rýdzo umelecký. Barčovu hru *Neznámy* považujeme za jeden z vrcholov nie iba autorovej tvorby, ale slovenského dramatického umenia vôbec. To, čo si Barč v *Neznámom* ako autor "dovolil", nemá, pokiaľ nám je známe, prívelmi obdobu ani vo svetovej literatúre, s veľkou a svetlou výnimkou Dostojevského, ktorý podobný motív použil v *Bratoch Karamazovcoch*. Ide o osobu Ježiša Krísta a o spôsob, akým je v hre zobrazený, respektívne ako je vykreslený náš vzťah k nemu. Práve on je tým *Neznámym*, ktorý prichádza do akéhosi stredovekého mesta a svojím druhým príchodom na svet spôsobuje obrovský rozruch medzi "jednoduchými" ľuďmi, ktorí s nadšením prijímajú jeho spasiteľskú lásku. Celkom inak sa však k *Neznámemu* stavajú mocní tohto sveta, pretože ho odmietnu,

a dokonca odsúdia podobne, ako to urobili mocní tohto sveta pred dvetisíc rokmi.

Neznámy je majstrovské a hlboké dielo zrelého autora, ktorý bol okrem iného vyštudovaným evanjelickým kňazom a v tejto hre naplno vyslovil svoje znepokojenie nad mravným stavom ľudstva, alebo prinajmenej západnej civilizácie. O politickom kontexte hry sme sa už zmienili, ale *Neznámy* vo všetkých aspektoch prekračuje dobové ohraničenie a je všeplatným a nadčasovým posolstvom nepokojnej umeleckej duše, rozochvenej z poznania, že človek je natoľko egoistický, ctibažný, po moci a vlastnej sláve túžiaci tvor, že je schopný tvrdo a nekompromisne vyhnať zo svojho stredy to najkrajšie a najveľkolepejšie posolstvo lásky, nádeje a viery, ktorú pre všetky generácie modernej doby reprezentuje Boží syn. Toto znepokojujúce umelecké posolstvo je racionálne a zároveň nesmierne emocionálne. Hra nie je mystériom, je skôr orientovaná na "hlbkový" prieskum ľudskej psychológie. Práve dnes, keď sa svet otriasa v kríze, ktorá zďaleka nie je iba ekonomická, ale v mnohých ohľadoch je aj krízou hodnôt, si mnohí začínajú uvedomovať, ako veľmi to súvisí s povrchným a formálnym prístupom k vlastnej podstate európskej kultúry, ktorá bola založená predovšetkým na diele *Neznámeho*. *Neznámeho* Boha, ktorého poznáme často iba po mene, ktorého Slovo však často povrchno odmietame.

Ako sme už povedali, Barč sa narodil 1. mája, v deň, ktorý sa neskôr oslavoval ako sviatok práce. Zomrel ako štyridsaťštyriročný 25. decembra na Prvý sviatok vianočný. Sú to dátumy, ktoré zároveň symbolizujú dva najsilnejšie póly jeho tvorby - na jednej strane jej nesmierne silný sociálny rozmer a na strane druhej rozmer duchovný. Naša inscenácia chce výsostne v súlade s týmito dvoma pólmi Barčovej tvorby divadelným jazykom pripomenúť, že je zbytočné riešiť sociálne otázky ľudstva, ak v živote moderného človeka pomaly vysychá jeho najvlastnejší duchovný prameň.

Predtým, ako sa zdvihne opona, azda by sme sa mali pripraviť na chvíle, v ktorých budeme svedkami myšlienkového možno najbohatšieho a kompozične najmajstrovského výkonu v slovenskej literatúre – ktorým dosiahla nielen svoj vrchol, ale dôstojne sa týči aj v európskom pohorí, na ktorého vrcholoch sa ľudstvo dotýka toho najvyššieho.

Lebo v tejto skutočnej weltdráme ako v pomyselnej parúzii – ako v povestnej Dostojevského Legende o Veľkom Inkvizitorovi – nečakane zostúpi na bezradnú chaotickú zem známy-neznámy Kristus: a čo sa Jeho príchodom v ľudských dušiach a charakteroch udeje, bude znamenať hraničnú existenciálnu situáciu ľudstva prebiehajúcu od vekov.

Hoci posolstvo Barčovho Neznámeho sa dvíha a smeruje ďaleko do priestorov a vysoko ponad čas, dvíha sa zo slovenského priestoru a konkrétneho času. Zúri druhá svetová vojna a na Slovensku panuje deravá síce, no predsa len totalita, a martinský dramatik, mysliteľ a teológ Július Barč-Ivan sa rozhliada okolo seba: hľadá v dušiach ľudí predtým a od vekov sa týčiace platné kresťanské hodnoty a normy predstavujúce – potvrdzujúce: chrám.

Rozhliada sa – a čo v ľuďoch zdesene cíti a vidí?

„... nesmiernu prázdnotu v ich živote... človeka, ktorého zožiera pocit samoty,“ lebo „nikdy toľko podliakov sa nevynorilo na povrch, ľudí bez chrbtovej kosti, chameleónov, meniacich sa podľa potreby, s neúprimnosťou a špinou stretávaš sa na každom kroku, lož sa usadila velebne na trón aj tam, odkiaľ si očakával len pravdu, a vo svete, v ktorom za sebou prichádzajú vychutnané správy o hromadných vraždách, o zverstvách človeka, o ukrutnostiach, ktorých pôvodcom bol znova len rafinovaný, podlý a ničomný človek, musíš sa zastaviť v srdci s trpkosťou, bolesťou a akousi strašnou istotou: Tu nie je chrám... Veď z dnešného života a z dnešných ľudí chýba základ, na ktorom mal stáť. Nieto tu viery, pravdy, čistoty, ľudskosti. Tu nemôže byť chrám. Tu nie je Kristus. Človek je otrásený

v základoch, alebo zmätený je základ v jeho duši. Je to príšerný pohľad dívať sa naňho, keď na otrasenom alebo zničenom základe pokúša sa stavať niečo iné, nie chrám, alebo na iných, ktorí kladú nové základy, na bláznov, ktorí chcú stavať bez základu architektonické nemožnosti, kamenné gýče, stavby popierajúce zákonitosť, bez ktorej sa stavať nedá, na milióny ľudí s troskami v sebe, miestom pustým a prázdny alebo so stopami zúfaleho úsilia cynickej tvrdohlavosti, vytvárajúcich ďalej kamenné netvory, príšerné obludy z karát, ktoré sfúkne prvý vietor... Ale chrám... Chrám v duši človeka je v troskách, alebo zničený do základov, a nikdy ťa neprenikne takou silou vedomie, že to je tragédia dnešných dní, dnešných krvavých, hrozných veľkých dní a že je to strašnejšie, horšie a smutnejšie ako zbombardovaná katedrála,“ píše Barč v Národných novinách roku 1943.

Padli slová Kristus a kompromisy: ktosi tu chce vládnuť v Jeho mene pomocou lži, špinavcov a kompromisov! Nemohla, nemohla sa nezrodiť myšlienka na Neznámeho – s pomocným výhľadom na Dostojevského povestného Veľkého Inkvizítora v pozadí: aj tam navštívil Kristus stredoveké mesto, v ktorom šíril učenie v Jeho mene, vládol a upaloval ľudí Jeho „zástupca“ Veľký Inkvizítor.

Orientáciou na Veľkého Inkvizítora vo vtedajšom – malom, ale výsostne kultúrnom – Turčianskom Svätom Martine udrhel jeho občan, vlastenec, no aj demokrat, protestant a Európan na najvyšší tón. Pretože „téma tejto znamenitej legendy je ďalekosiahla: je univerzálna, obsahuje celú jednu filozofiu dejín a sú v nej ukryté najhlbšie posolstvá o osude ľudstva,“ píše veľký ruský emigrantský filozof Nikolaj A. Berdajev.

Áno, tu v Martine sa zrodila svetová dráma, a bola písaná práve pre toto isté, vtedy Slovenské komorné divadlo, ktoré ju 27. mája 1944, tesne pred SNP, aj pamätne uviedlo.

Nie idea vyplývajúca z charakteru a konfliktov postáv, katastrofy alebo katarzie, čiže zo záveru a výsledku,

ale idea – nie ani tak osoba – Neznámeho, daná a na scénu zvonka a vopred vrhnutá, bude najväčšou postavou a hrdinkou tejto drámy. Ona, najbezbrannejšia, ale najmocnejšia: bez svojho viditeľného nositeľa, ktorý sa na scéne – hoci to stále hrozí – nikdy neobjaví: o Jeho osobe a počínaní či pôsobení budú dochádzať správy len z fiktívneho javiska.

Od predpoludnia jedného dňa do úsvitu druhého, na tej istej scéne o siedmich účinkujúcich – nerátajúc stráže, javisko fiktívne s Neznámym a davom – odohrá sa táto dráma ľudstva. Aristotelovská jednota času, miesta a deja sa dodrží, i keď dramatický dej – počínajúc druhým dejstvom – bude sa rozvíjať pátosom a komplikovaním problému: nebude to v pravom zmysle čas fyzikálny, ale vnútorný: mocné psychické hnutia, vnútorné rozpory a poryvy popretkávané znameniami, predtuchami a vzrušeným očakávaním, onen „desivý tanec nad priepasťou“, čo predvedú postavy, ktorými bude lomcovať najzvrchovanejšia idea.

Sedem zástupcov celého ľudstva predvedie základné a večné variácie, možno povedať archetypové konflikty, skladajúc jeden obrovský ľudský model, mýtus a či jednotu človeka: to, čo sa na tejto zemi od vekov opakuje. Títo siedmi, hoci rozdielni a protikladní, podobajú sa jeden druhému, lebo čo urobí prvý, je potenciálne možno čakať – aj dočkáme sa – od druhého, tretieho a šiesteho. Príbuzní všetci v nejednoznačnosti a nestálosti, v prijímaní aj popieraní, zanietení aj zrádzaní, v istote aj pochybnostiach; hneď takí a hneď onakí: kraľuje im ambivalentnosť, zákon paradoxu, celá dialektika ľudskej psychiky. Akoby vskutku dokazovali, že v ľudskom ja žije množstvo ja, v jedinom človeku potenciálne skrytí všetci ľudia. Viachlasosť, polyfónnosť ako slovo staré, ale pre depersonalizovaného, rozloženého, kompromisníckeho človeka žijúceho v akomkoľvek totalitnom štáte zvlášť platné a vybrané.

A nielen v totalitnom, ale v každom, aj v takzvanom

posttotalitnom, hoci tiež samostatnom štáte: predzna-
menané slová o prázdnote a samote človeka, o podlia-
koch a špinavcoch bez chrbtovej kosti, o režimových
chameleónoch meniacich sa podľa potreby, o špiny, lži
a kompromisoch, slovom: o prasknutej klenbe hodnôt
a rozbořenom chráme v duši človeka – zaznievajú, kričia,
usvedčujú, burcujú aj dnes, alebo – druhým martinským
vedením tejto súčasnej drámy – práve dnes.

Lebo „mohutný vnútorný pátos tejto hry dá nám
pocítiť našu malosť, ako ju dá iste pocítiť každému, kto
sa s touto hrou v akejkoľvek forme stretne,“ píše pri jej pr-
vom uvedení v Martine jej prvý režisér Ján Marták.

Takže: „Keď odznejú údery gongu a opona sa rozhr-
nie, spojme sa všetci na javisku i v hľadisku, rovnako
prežívajme tragický pocit z Božej prítomnosti medzi
nami a v nás. Veď sa na javisku uvidíme všetci. Nik z nás
nebude tam chýbať. A nehanbime sa za tento pocit, lebo
sme ľudia, a nik z nás nič ľudského nesmie pokladať pre
seba za cudzie.“

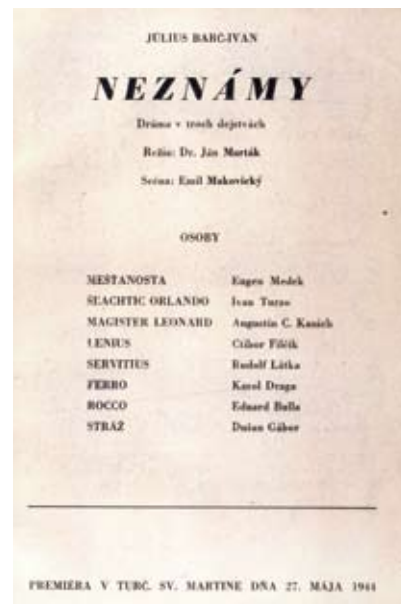
Július Vanovič

(Spisovateľ, literárny vedec a kritik, autor monografie
o Júliovi Barčovi-Ivanovi *Cesta samotárova*)

Július Barč-Ivan
(drevořyt od J. Vlčka)

Neznámy
Program k premiére, SKD
Martin (27. 5. 1944)

Na Ježiša Krista som myslel.
Keby On, stále prítomný v našom živote, stal sa znovu člove-
kom.

Nehovoril by, lebo už všetko povedal. A nerobil by divy. Jeho
prítomnosť by bola najkrajšou rečou o láske a najúchvatnejším
zázrakom.

Prišiel by k trpiacim. K tým, ktorí Ho dnes najviac potrebujú.
K malým a slabým. Utrpenie má kľatby a otázky. Desivý úšľabok
a v ústach blen. Jeho zmysel nepochopíme sami. Nie. Musí ktosi
vstúpiť do nášho života. Mocne a víťazne. Nieкто, kto je s nami.
A viesť nás k poznaniu.

Prišiel by, aby znovu bol naším bratom v človečenstve. Aby zno-
vu vzal svoj kríž ako brat v utrpení a pristúpil k tým, ktorí so svojimi
krížmi idú do neistoty, do zúfalstva, neznámou cestou, prišernou
nocou...

Muž bolesti.

Žiadame si Ho tak, ako Ho žiadali a túžili po ňom iní pred
nami?

Nemožno tu myslieť ani na rozdiel medzi storočiami. Všetky

zrodili túžby veľké i krásne, i ľudí, ktorí ich pošliapali. Človek, gniavený násilím i slabosťou, smútkom aj bolesťou, vo chvíľach keď najmocnejšia bola v ňom túžba po oslobodení, myslel na Neho a žiadal si, aby znovu prišiel ako blesk z neba, ako víťazné svetlo. Možno aj iný by sklonil pokorne pred Ním hlavu, ale pritom celkom ľudsky a egoisticky očakával by od Neho splnenie svojich túžob a odvrátil by sa od Neho, keby Jeho príchod priniesol aj sklamanie. Našli by sa ľudia, snívajúci o ňom, ale i takí, ktorí otvorene a hneď od počiatku Jeho cesty by sa postavili proti Nemu a musel by sa stretnúť s nimi v boji. Znovu by ožili a pálili otázky, ktoré boli živé a ohnivé vtedy, keď chodil po zemi.

A keby Ho ľudia uvideli, na vlastné oči uvideli alebo cítili Jeho prítomnosť a blízkosť a bol by to iba pocit strachu a hrôzy, vtedy by sa začal desivý a príšerný tanec, tanec okolo priepasti a tancovali by ho, držiac sa za ruky, slabosi, pokrytci, luhári, smilníci i múdri tohto sveta, hlúpo a zbabelo rozmýšľajúc o každom východisku, rátajúc so všetkými eventualitami, úzkostlivo sa brániac proti tomu, aby sa v nich ozvalo srdce. Nevedeli by hneď povedať nie, ale nevedeli by povedať ani áno. Človek sa cíti nesmierne slabý, keď nie je daná možnosť kompromisu v jeho vnútornom alebo vonkajšom živote. Ale keď ho ženie úzkosť, strach, vypočítavosť a sebeckosť, ľahšie povie nie ako áno. A myslí si, že je znovu silný.

Kristova cesta by bola znovu len taká ako vtedy, keď chodil po zemi. Možno by sa sklonil pred Ním ten najvyšší, dohnaný k poznaniu vlastným utrpením, a predsa Jeho cesta by sa nezmenila. Keby prišiel, ľudia by uverili v Neho, unášaní Jeho žiarivou prítomnosťou. Ale zradili by Ho, keby bol inakší, ako si Ho predstavovali. Jasne by sa ukázalo i v našom živote, že i po 2000 rokoch je a ostáva pre nás nepoznaným a neznámym.

Nie, neprijali by sme Ho.

Ale ten trpiaci Kristus, ten blízky Kristus nie je nadarmo medzi nami. Vedie k poznaniu. K poznaniu, že bez Neho sa nedá trpieť. Bez Neho nepochopíme očisťujúcu moc bolesti. Nepochopíme zmysel utrpenia.

A pochopiť, že z bolesti sa rodí nový človek a z nesmierneho utrpenia človečenstva môže sa narodiť nový svet, svet, ktorému Kristus nebude neznámy, to je cesta k svitaniu, ku chvíli, v ktorej povie človek ticho, ale jasne svoje áno.

Július Barč-Ivan

Zjavne Barčovo náboženské presvedčenie, kalvínsky podfarbené, premietalo sa do jeho hier ako fatalistické, pesimistické, pasivistické. Príkladom toho je i dráma Neznámy, Barčova najzáhadnejšia hra, autorom azda náročky zašifrovaná; preto aj akési významové bludisko (najmä vzhľadom na to, čo sa deje v "popredí", na radnici, nie v "pozadí", v meste). Možno odraz krízy vtedajšieho vonkajšieho sveta, dozaista aj odraz Barčovej osobnej náboženskej krízy, rozporu a sporu s Bohom (vrcholiaci v súdnom procese proti "Neznámemu" v treťom dejstve). Teda i akási dramatická biblická legenda (podmienená Dostojevského románovou *Legendou z Bratov Karamazovcov*), ktorej možno porozumieť a ktorú treba interpretovať predovšetkým na rovine teologickej.

Situácia vtedajšieho vonkajšieho sveta, s jeho hrôzami, utrpením, násilím, vraždami, musela tohto sociálneho humanistu hlboko rozrušovať i roztrpčovať; ani nie tak zrúcané stavby, zničené diela, skôr trosky ľudských životov a duší. V roku 1943 sa vyslovil: *"Chrám v duši človeka je v troskách, alebo zničený do základov, a nikdy ťa neprenikne takou silou vedomie, že je to tragédia dnešných dní, dnešných krvavých, hrozných, veľkých dní, a že je to strašnejšie, horšie a smutnejšie ako zbombardovaná katedrála."* V roku 1943 netajil ani rozhorčenie, ktoré z neho dávnejšie vybušilo pred Raffaelovou *Sixtínskou madonou*. Je vraj falošné *"maľovať dnes madony s pokojným a šťastným úsmevom, keď matky sveta nikdy toľko netrpeli ako dnes"; "spievať a ťhukať o nevypočítaných láskach, keď ľudia umierajú v zákopoch na bojisku"; "pohrávať sa so slovami v akejsi hlúpej konverzačnej komédii, keď jediné slovo môže rozhodnúť o živote tisícov."* No v roku 1943 na otázku, čo pôsobilo na jeho tvorbu, došť prekvapujúco aj priznal: *"Život, tak ako ho vidím. S Božou prítomnosťou v našich zápasoch i utrpeniach. S Kristom, i keď si ho človečenstvo odstavilo z cesty, s vierou, že bez neho nezvítazíme ani nad násilím, ani nad utrpením."* Výrok prekvapuje, keďže v tých časoch bol z neho kresťanský pesimista; a kontrastuje i s jeho protikladným autorským postojom ku Kristovi v Neznámom.

...

V tomto vyznaní (v programe k martinskej premiére – pozn. P. K.), skôr náboženskom než umeleckom, Barč bol jednoznačný; v hre, pri umeleckom stvárnení témy, je rozpoltený.

Dejove ju postavil na Kristovom príchode do mesta a na

následných udalostiach (víta ho chudoba, vznikajú nepokoje, nasledujú zásahy represívnej moci, márne pokusy o uväznenie a predvedenie neznámeho "žobraka", "tuláka", "buriča"); avšak akčné ťažisko preniesol do zasadaní a rokovaní mestskej rady, tam sa informuje, diskutuje, rozhoduje o osude prišelca, aj keď sa vyjaví, že je to "Syn Boží"; tam sa napokon, v neprítomnosti, súdi aj odsúdi. Hoci Kristus je centrálnou osobou v "pozadí" i v "popredí", vôbec v hre nevystúpi, neukáže sa, neprehovorí, je a zostáva v priebehu troch dejstiev naozaj "nepoznaný a neznámy". Dozvedáme sa o ňom len nepriamo, cez výpovede členov mestskej rady, hlásenia stráží, debaty o ňom. Je to dramatická postava, ktorá nenadobudne na javisku fyzickú existenciu, javí sa akoby "virtuálnou realitou". Práve tým sa vytvára medzi "popredím" a "pozadím" nepretržité, stupňujúce sa napätie, stále sa očakáva jeho príchod, zjavenie, zviditeľnenie, hra je fakticky, beckettovsky povedané, "čakaním na Neznámeho" (ktorý nikdy nepríde, ako Godot). Ústrednou dramatickou postavou je tu mestská rada ako kolektívny celok. Každý člen tejto skupiny prejaví sa ako osobitná individualita (povahou, názormi, postojmi), no postupne navzájom splynú v jednotný kolektív, kolektívne súdia i odsúdia neprítomného, nevinného "Neznámeho", zjednocuje ich spoločná nečestnosť a zbabelosť. Dialógy medzi členmi rady sú brilantné, v záporoch i kladoch, ich argumenty rafinované a úderné – dozaisto preto, že im ich "dodal" teologicky poučený autor. V čase vojnovnej pohromy, debaklu európskej humanity, pesimistický a fatalistický Barč sa dal strhnúť až do obžalobnej polemiky proti tomu, v kom videl nádej i záchranu ľudstva. Bol sklamaný a zlomený, že nezbavil ľudstvo "násilia" ani "utrpenia", aby sa mohol zrodiť "nový človek" a "nový svet". V prípade *Neznámeho* je autorova osobnosť úbežníkom, v ktorom sa zbiehajú všetky svetonázorové i morálne rozpory Barčovho subjektu, rozptýleného akoby do všetkých postáv hry. V kontroverznosti jeho dialógov sa odzrkadľuje rozpornosť jeho ľudského i kňazského subjektu. Iba hĺbková obsahová analýza a dôsledná konfrontácia jednotlivých výpovedí mohla by objasniť, čo všetko do diskusie mestskej rady zašifroval vedome i podvedome.

Július Pašteka,

Rozkrývanie Barčovho dramatického diela - úryvok

(In: Súborné dramatické dielo, Bratislava 2001)

Poslucháčka 2. ročníka divadelnej dramaturgie a réžie Akadémie umení z Banskej Bystrice Monika Kováčová napísala vlastnú úvahu na tému Barčovho Neznámeho, ktorá sa nám zdá zaujímavá najmä ako pohľad zástupkyne najmladšej generácie na túto neľahkú a navyše typicky "mužskú" hru. Vyberáme z nej podstatné časti.

P. K.

Monika Kováčová
Július Barč-Ivan
Neznámy

Súčasnosť. Do nášho mesta – trebárs Banskej Bystrice – prišiel snezný človek. Nič nehovorí, neodpovedá na otázky, len sa pozerá a prechádza ulicami. Vyžaruje z neho zvláštny pokoj, láska, harmónia a nádej. Prechádza sa medzi slabými a trpiacimi, necháva sa urážať a ponižovať, nevracia úder... presne ako Ježiš Kristus. Čo by sa stalo, keby sa opäť zjavil? Čo by sme urobili, keby pred nás Boh znovu zostúpil? Mali by sme silu s tým žiť?

Ľudia odveky potrebovali niečomu veriť. Cez bohov si odôvodňovali svet okolo seba, ale i svoju existenciu. Prinášali im obety, vzhliadali k nim v modlitbe, hľadali u nich útočisko. Každá doba a každý národ potrebovali svojich bohov. Svojich bohov máme aj v súčasnosti. Či už všeobecne schválených alebo rodiačich sa každý deň. Dávno všeobecne neplatí už len: Ja som Pán Boh tvoj, nebudeš mať iných bohov okrem mňa, aby si sa im klaňal. Spoločnosť je liberálnejšia. Zlatých teliat je na každom rohu požehnané. Ľudia potrebujú niečomu veriť, preto sa tak darí sektám. Prejavuje sa tu snaha skonkretizovať si Boha, mať pocit, že nie je nedosiahnuteľný, že je to dokonca jeden z nás a chce nám ponúknuť jeho božský stav, chce sa o svoje výhody podeliť. Cez vieru sa dajú ovládať masy. V neistom živote si hľadáme Spasiteľa, akého chceme mať. A ak taký nie je, predsa to nemôže byť ten náš Spasiteľ... Hľadáme niečo, čo presne zodpovie našim túžbam a čo najjednoduchšie a najrýchlejšie im vyhovie. Neznámy nie je len hra o príchode Boha. Je to aj hra o príchode vytúženého, o tom, či chceme a hlavne dokážeme meniť svoj život.

Slovo neznámy v sebe skrýva tajomstvo, niečo nepoznané, niečo, čo si nevieme presne zafinovať a nevieme, či to bude v konečnom dôsledku dobré alebo zlé... Slovo neznámy však

evokuje aj túžbu, aby niečo zostalo nepoznané. Aby sme neodkryli viac, ako chceme vidieť.

Základným konfliktom drámy je potreba božského a ľudského v našom živote, boj medzi ľudskou a božskou spravodlivosťou. Boh hlása zákony lásky, tento svet si vytvoril sústavu zákonov, vďaka ktorým udržuje poriadok a určuje vinu či nevinu prostredníctvom strachu z trestu.

Hra sa na príchod Spasiteľa díva cez tých, čo sú pri moci. Nejde tu o pohľad slabých a utláčaných, ale tých, ktorí uznaním Neznámeho za Spasiteľa majú čo stratiť. Tých, ktorí svoj život na zemi celej generácie budovali. Majú sa ho vzdať v prospech chudobných, slabých? V ich rukách je vláda nad mestom a teda aj ľudskými životmi. A vedia, že o ňu môžu veľmi rýchlo prísť, spadnúť z piedestálu. Neznámy je pre nich reálnym nebezpečenstvom. Lenže ako ho odstrániť? Občania doňho vkladajú nádej, považujú ho za vysloboditeľa. Treba im teda ukázať, že nie je tým, po ktorom túžili. Nech nepanuje božské nad ľudským.

...

V hre sa často opakuje motív očí, videného nevideného, toho, čo nechceme vidieť. Počas celej hry pred nás Neznámy nepredstúpi, len o ňom počúvame. Počas celého života pred nás Boh reálne nepredstúpi, len o ňom počúvame. "Čo by sme robili my, keby sa nám pozrel do očí?" Keby sme mu stáli tvárou v tvár? Nikto by ten pohľad nevydržal. On vie o našich vinách, o najskrytejších zlých pohnútkach. Vie, ale nič nepovie. Len sa pozerá. Mlčí. Prečo mlčí? Prečo nepovie, ako ďalej? Nám nestačí viera, chceme odpoveď. Ale On už nemá čo povedať, všetko už povedal, všetko už ukázal a dáva druhú šancu.

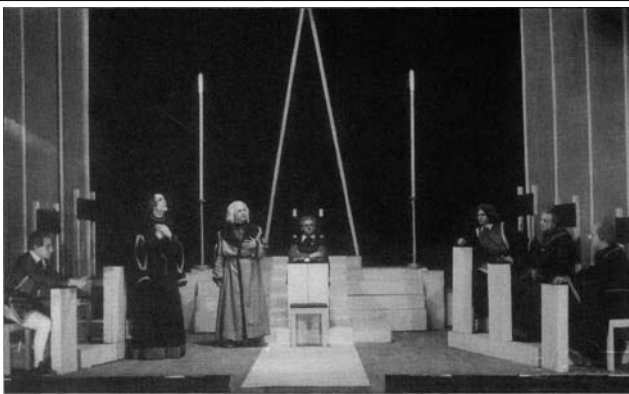
Moc je len dočasná. Ctihodní občania ju strácajú podpísaním papiera, ktorého obsah zaručuje absolútnu moc mešťanostovi. Pripomína to upísanie sa diablovi, ale aj podpísanie hypotéky, ktorú musím 20 rokov splácať, pôžičky na opravu strechy... upísanie sa mechanizmom, ktoré túto spoločnosť formujú a ovládajú.

Vyvrcholením je súd s Neznámym bez Neznámeho, kde ľudia súdia Boha. Na obranu Neznámeho sa postaví len Servitius. Otázkou, ktorá láme aj najsilnejšie prejavy viery sa stáva: Prečo nás nechá trpieť? Prečo nezasiahne? Prečo sa na všetko len pozerá, keď má byť spásou? Prečo dopustil svetovú krízu, hlad v Afrike, či vojny na východe, prečo dovolil zabiť? Nech nemlčí a dá nám odpoveď. Práve mlčanie Boha spôsobuje jeho dialku, nedostupnosť a povedané súčasným slovníkom exkluzívnosť. Práve mlčanie vyvoláva

pocit opustenosti , pocit, ktorý vyjadril sám Ježiš na kríži slovami: "Bože môj, Bože môj, prečo si ma opustil?"

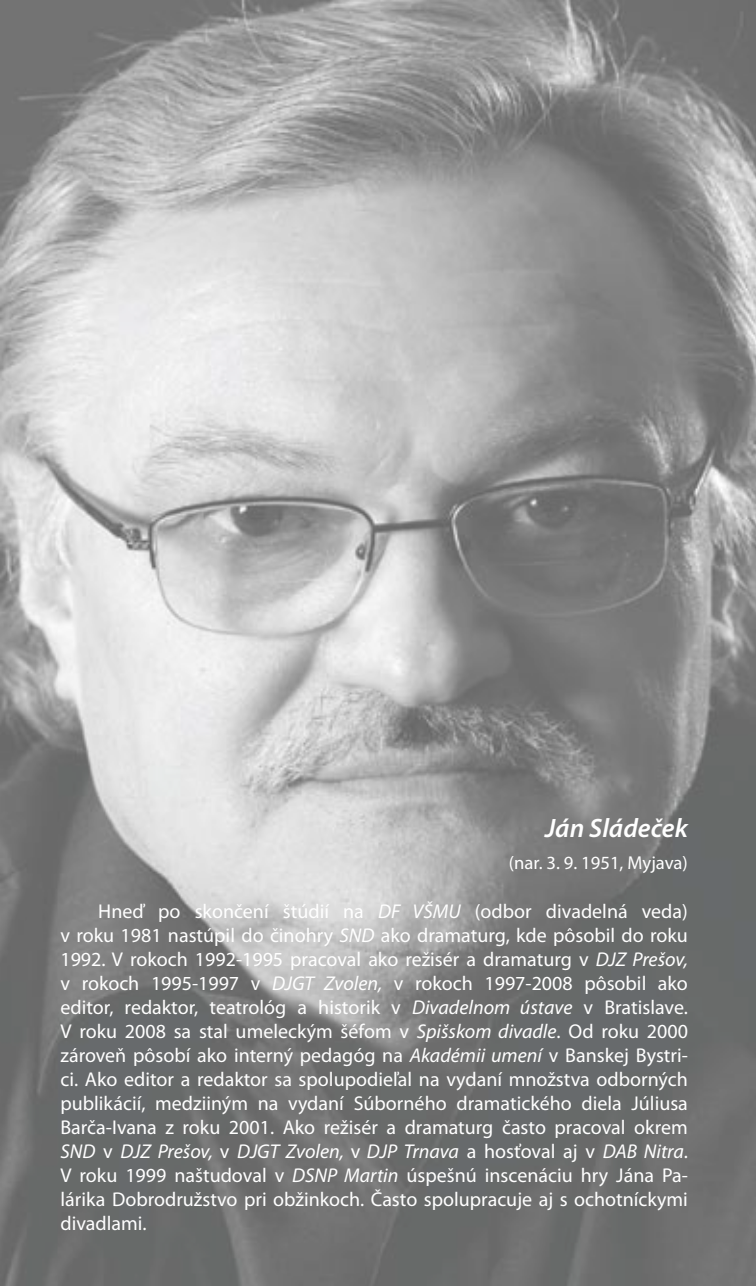
Áno, ľudský život trvá do svitania. Svitanie je poznaním, novým životom, novým svetom. Nedáme mu však priestor, kým nezrúcame starý vlastnými rukami. Dali sme priveľa, aby sme sa naučili žiť v tme. Vymysleli sme žiarovky, neónové lampy, pouličné osvetlenie, elektrifikovali sme celé dediny a mestá... Jeho svetlo však poukazuje na malichernosť snaženia, malichernosť celého bytia. Človek neznesie stretnutie s Bohom. Síce ho prosí a vzýva, ale chce, aby zostal na nebi, aby sa do života primiešal iba natoľko, nakoľko ho potrebuje. Chce mať svoj ideál.

Autor do hry ukryl silné humanistické posolstvo o nepoznaní božského, aj keď ho máme priamo na dosah. Pre súčasné inscenovanie sa však črtajú otázky: Kto/čo sa pre nás za Neznámym skrýva? Aký je Boh v našich očiach? Čo od neho chceme v súčasnosti? Potrebujeme ho vôbec? Ovplyvní jeho prichod dianie na zemi alebo zostane nepovšimnutý?

Neznámy – SKD Martin (1944). Réžia: A. Bagar, J. Marták.

Zľava: C. Filčík – *Lenius*, A. C. Kanich – *Magister Leonard*,
I. Turzo a. h. – *Štachtic Orlando*, E. Medek – *Meľfanosta*, K. Hynek-Draga – *Ferro*,
R. Látka – *Servitius*, E. Bulla – *Rocco*. Foto: A. Horník.

Ján Sládeček

(nar. 3. 9. 1951, Myjava)

Hneď po skončení štúdií na DF VŠMU (odbor divadelná veda) v roku 1981 nastúpil do činohry SND ako dramaturg, kde pôsobil do roku 1992. V rokoch 1992-1995 pracoval ako režisér a dramaturg v DJZ Prešov, v rokoch 1995-1997 v DJGT Zvolen, v rokoch 1997-2008 pôsobil ako editor, redaktor, teatrológ a historik v Divadelnom ústave v Bratislave. V roku 2008 sa stal umeleckým šéfom v Spišskom divadle. Od roku 2000 zároveň pôsobí ako interný pedagóg na Akadémii umení v Banskej Bystrici. Ako editor a redaktor sa spolupodieľal na vydaní množstva odborných publikácií, medziiným na vydaní Súborného dramatického diela Júliusa Barča-Ivana z roku 2001. Ako režisér a dramaturg často pracoval okrem SND v DJZ Prešov, v DJGT Zvolen, v DJP Trnava a hosťoval aj v DAB Nitra. V roku 1999 našťudoval v DSNP Martin úspešnú inscenáciu hry Jána Palárika Dobrodružstvo pri obžinkoch. Často spolupracuje aj s ochotníckymi divadlami.

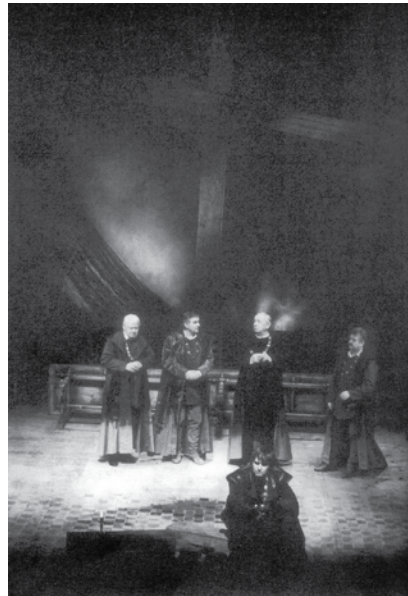
Neznámy na slovenských javiskách

Martinské divadlo sa môže pýšiť, že najvýznamnejšie hry Júliusa Barča-Ivana *Matka*, *Neznámy* a *Dvaja* uzreli svetlo divadelného sveta práve na jeho doskách, i keď *Matka* mala svoju premiéru v roku 1943 ešte v Slovenskom spevokole. Premiéra *Neznámeho* bola 27. mája 1944 už v Slovenskom komornom divadle v réžii dr. Jána Martáka. *Dvaja* mali premiéru 25. augusta 1945. Drámu *Matka* uviedlo DSNP v roku 1971 v réžii Ivana Petrovického a v réžii Martina Kolesára v roku 1983 hru *Dvaja* v divadelnom štúdiu.

Neznámy sa za socialistického režimu v slovenských divadlách nehrával, jedinou výnimkou bola jeho inscenácia v roku 1969 v Krajevom divadle v Nitre v réžii Karola Spišáka (premiéra 11. 10. 1969).

25. Januára 1993 uviedla Slovenská televízia pozoruhodnú televíznu inscenáciu *Neznámeho* v réžii Martina Kákoša.

Naopak 25. 1. 1995 uviedla *Neznámeho* aj činohra SND na javisku DPOH v réžii Pavla Haspru.

Neznámy (SND, 1995)

Peter Butkovský, František Vydrovský

Martin Horňák

Vaša banka

generálny partner

**SLOVENSKÁ
SPORITEĽŇA**

sporotel 0850 111 888

www.slsp.sk

HLAVNÍ PARTNERI

HLAVNÍ PARTNERI

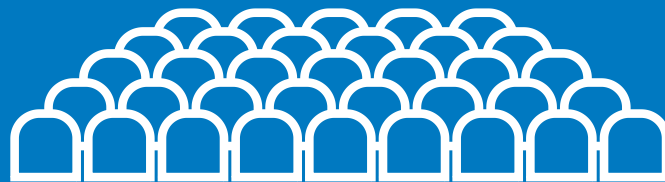
VŠADE DOBRÉ,
DOMA NAJLEPŠIE

Vychutnajte si divadelnú sezónu s pivom **Martiner**

Viena international

EIN UNTERNEHMEN DER REJLEK METAL & PLASTICS GROUP

... kultúrne spojenie s Martinom

www.viena.sk

Najlepší idú za nami

Tatra banka
Najoceňovanejšia banka na Slovensku
Viac ako 55 ocenení za 18 rokov

The **Banker**

EUROMONEY

GLOBAL
FINANCE

TREND

SKANSKA

:najlepší idú za nami

Member of Raiffeisen International

HLAVNÍ PARTNERI

DIVADLO PODPORILI

www.samas.sk

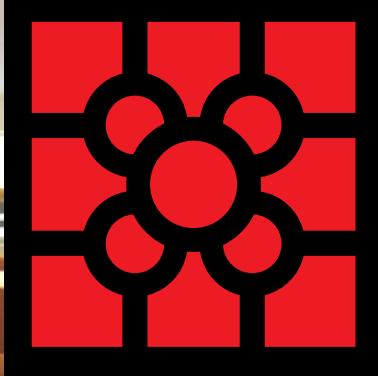
Mercedes-Benz

showroom Apollo Business Center Bratislava / production Poprad

 samas
office furniture

DIVADLO PODPORILI

byty
bývanie

bilbao

tvoje miesto v meste

www.bilbao.sk

DIVADLO PODPORILI

SVETOVÝ LÍDER VO VÝROBE KLZNÝCH LOŽÍSK
www.GGBearings.com

email: slovakia@ggbearings.com
Tel: +421 43 40 40 111
Fax: +421 43 40 40 500

GGB SLOVAKIA s.r.o.
Hlavná 1910
038 52 Sučany

RAJEC®

DIVADLO PODPORILI

DIVADLO PODPORILI

MTM Partners, s.r.o.

COMPEL

FATRA-GLOBAL
Dovoz kvalitných vín z Francúzska

Gema s.r.o.

Občerstvenie na premiéru venovali

Kvetinové koše na premiéru venovala

ZÁHRADA - Kvetinárstvo

MEDIÁLNI PARTNERI

Informačný systém Turca
www.turiecinfo.sk

Program k inscenácii Neznámy

Zostavil Peter Kováč
Zodpovedná redaktorka Monika Michnová
Foto Branislav Konečný
Fundraising a reklama Soňa Buckulčíková
Vizuál inscenácie
a layout bulletinu Jaroslav Valek
Tlač P+M Turany

Cena 1€/30 Sk

Slovenské komorné divadlo
Divadelná 1, 036 80 Martin
Tel.: 043/ 422 40 98 (spojovateľ)
www.divadlomartin.sk

Riaditeľ František Výrostko
Umelecký šéf Peter Gábor
Šéf výpravy Jozef Ciller

Zriaďovateľom SKD
je Žilinský samosprávny kraj

Ž I L I N S K Ý
samosprávny kraj

